

‘Dat is onze zaak’

Over eigenaarschap in het publieke domein

Boekbespreking RMO essay, 2014

Kernwoorden: Publieke domein, eigenaarschap, democratie, lokale overheid

Samenvatting: Theo Stubbé, Blauw BV

Inleiding:

Deze korte RMO publicatie (61 kleine pagina's) geeft een praktische aanvulling op de eerdere publicaties over burgerparticipatie van gerenommeerde instituten, zoals de RMO, maar ook de WRR, CPB en de ROB¹. Dit essay is niet zozeer een diagnose van de kloof tussen burgers en overheid in de Nederlandse samenleving, als wel een poging te benoemen wat hiervoor de beste remedie zou kunnen zijn. Met deze boekbespreking wil ik een stimulans inbrengen om de gehele tekst te lezen (te downloaden van mijn website). Misschien draagt de boekbespreking zo een steentje bij aan de dialoog over onze democratie en de positie van de burgers hierin. Ik hoop dat het ook bijdraagt aan de waardering van (lokale) overheden voor burgerinitiatieven. Een positieve grondhouding voor initiatieven (of feedback in het algemeen) vanuit burgers is namelijk de succesfactor voor een verbetering in de relatie met de overheid, zo concluderen de auteurs.

Voor meer informatie over de netwerksamenleving en burgerparticipatie verwijst ik naar www.blauwbv.nl/blauwbv-publicaties. Hier kunt u ook het essay als Pdf downloaden.

De samenvatting:

De auteurs refereren aan de diverse rapporten van RMO, WRR, ROB etc. en proberen eigenlijk niet meer aan te tonen dat er sprake is van een transitie in de maatschappij. Zij willen met dit essay – dat geschreven is na een symposium over de dilemma's in de doe-democratie van november 2013 – een bijdrage leveren vanuit de abstracte concepten naar concrete stappen. Zij beschrijven de kern van het vraagstuk als: *de burgers zijn onteigend van de mogelijkheden om hun gezamenlijke problemen te definiëren. Hoe kan de burger weer eigenaar worden van hun eigen problemen?*

Het essay werkt vervolgens drie soorten van onteigening uit, namelijk:

- De onteigening van de democratie heeft geresulteerd dat de burger geen voeling meer heeft met de legitimiteit van het gekozen beleid. Dit beleid komt tot stand door de tussenlaag van gekozen burgers (de politici), die een vertaalslag zouden moeten maken van verdeelde individuele belangen in een gedeeld publiek belang. De burger van vandaag ervaart eigenlijk alleen nog maar een democratisch tekort. Formeel staat de legitimiteit van de politiek niet ter discussie, maar de directe democratische besluitvorming speelt zich eigenlijk af op het niveau van de burgers zelf; informeel en kleinschalig. Daarnaast wordt de doe-democratie genoemd: 'Niet leuteren, maar aanpakken'

¹ RMO = Raad voor Maatschappelijke ondersteuning; WRR = Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid; CPB = Centraal Plan Bureau; ROB = Raad Openbaar Bestuur.

Het probleem met de doe-democratie is echter dat het kan botsen met de grondrechten en basisprincipes van onze democratie: Vrijheid en gelijkheid. De valkuil van de overheid is dat zij de doe-democratie in de kiem smooit met krachtige regels van toezicht om de basisprincipes van vrijheid en gelijkheid te blijven borgen. Dit wordt door de burger ervaren als de stroperige bureaucratie van de overheid, waarmee – zonder dat dit bedoeld is – mensen worden uitgesloten die zich geen raad weten met deze bureaucratie. Het uitsluiten van sociale groepen is taboe in het publieke domein en dit argument van uitsluiting wordt vaak gebruikt als nadeel van een betrokken doe-democratie. Het is zodoende een spanningsveld tussen ‘betrokkenheid’, met het risico van uitsluiting, in de doe-democratie en de ‘gelijkheid en vrijheid’, met zware bureaucratie van de representatieve democratie.

- De onteigening van de verzorgingsstaat. De geschiedenis van onze verzorgingsstaat bestaat bij de gratie van insluiting (solidariteit). Ten opzichte van een eeuw geleden hebben steeds meer sociale groepen een plaats gekregen in de sociale ruimte met als gevolg dat de publieke vraagstukken ook steeds groter geworden zijn. Het is maar zeer de vraag of de maatschappij deze complexiteit (financieel) kan dragen en het heeft in ieder geval geresulteerd in verdere bureaucratistische en geüniformeerde oplossingen (protocollen). Mede veroorzaakt door de steeds de hogere kwaliteitseisen. De burger voelt zich steeds minder verbonden met grootschalige instellingen die kunnen voldoen aan die kwaliteitsprotocollen en het bureaucratistische toezicht. Betrek hierbij het fenomeen dat 90% van de Nederlanders een of andere financiële ondersteuning krijgt van de overheid en het beeld is geschetst van een schijnbaar onontwarbare knoop.
- De onteigening van het burgerschap. De overheid heeft het vraagstuk toegeschoven gekregen om het democratisch tekort en de crisis in de verzorgingsstaat op te lossen. Eigen aan de principes van de overheid werden de burgers niet betrokken bij het definiëren van het probleem noch bij het oplossen ervan, zodat de burgerbetrokkenheid bij het publieke domein nog geringer werd.
In de 19^e eeuw groeide het besef dat sommige individuele problemen eigenlijk van publieke aard waren (armoede, arbeidsrisico's etc.), maar nu lijkt het omgekeerde aan de orde. De publieke vraagstukken zouden weer geïndividualiseerd kunnen worden. Zouden maatschappelijke vraagstukken, zoals ouderenzorg, weer ervaren moeten worden als privé vraagstukken?

Conclusie: gelijke behandeling en inclusie, als democratisch ideaal, hebben een starheid en bureaucratie in de maatschappelijke oplossingen opgeleverd. De RMO noemt dit de crisis van het eigenaarschap en beschrijft vervolgens dat de oplossing ook in het eigenaarschap zit.

De genoemde eerdere publicaties over dit onderwerp spreken over een overheid die moet ‘*loslaten*’, zodat er weer ruimte ontstaat voor de burger. De RMO houdt een pleidooi voor het ‘*toelaten van de burger*’. Toelaten betekent een andere dynamiek, andere regels en andere opdrachten en opdrachtgevers. Dat is pas een paradigma shift! Een paradigma shift is een wezenlijke verschuiving in het denken, zoals toen Galileo ontdekte dat de aarde om de zon draaide in plaats van andersom. De overheid is de afgelopen 50 jaar dé eigenaar geweest van het publieke domein, maar misschien moeten er nieuwe eigenaren opstaan, zoals burgers, groepen, wijken, zelfstandige ondernemers en dergelijke. Wat brengen de verschillende eigenaren voor kenmerken met zich mee. Onderkennen wij deze kenmerken en bovenal kunnen wij zonder taboe spreken over de achterliggende waarden? De RMO beschrijft drie soorten kenmerken:

- De overheid zorgt vanuit het democratisch beginsel voor de legitimiteit in het publieke domein. De grondslag voor de legitimiteit zijn de waarden vrijheid-, gelijkheid- en insluiting van alle burgers.
- De markt is de beste partij die van nature zorgdraagt voor effectiviteit en efficiëntie. Achter deze begrippen ligt de waarde dat de markt zich altijd richt op werkende oplossingen tegen de beste prijs.
- Tenslotte zijn het de burgers die kunnen zorgen voor betrokkenheid met als dominante waarde: 'het overstijgen van eigen belang'.

Het zou de eerste stap in de gewenste transitie kunnen zijn om de onderliggende waarden van deze drie gremia te respecteren en beter op waarde te schatten. De huidige manier van het beoordelen van oplossingen in het publieke domein is vooral gebaseerd op de legitimiteit; een vooral juridische insteek. Wij hebben geen instrumenten om maatschappelijke vraagstukken te toetsen aan effectiviteit en efficiëntie, dan wel in hoeverre de samenleving zich bij de oplossing betrokken voelt. Wordt bij een oplossing van een publiek vraagstuk ooit meegewogen of de wijkbewoners een goedkopere oplossing hebben of zelfs een betere oplossing? Laat staan dat wordt meegewogen dat de wijkbewoners enthousiast worden over hun zelfgekozen oplossing!

Afsluiting:

De kenmerken en de onderliggende waarden van publieke vraagstukken moeten op lokaal niveau met de burgers besproken worden, zodat er keuzes gemaakt kunnen worden op het scheidsvlak van al de genoemde kenmerken (legitimiteit, effectiviteit en betrokkenheid). Zo kan maatwerk van en voor (initiatiefrijke) burgers plotseling weer legitiem worden.

De overheid en de burgers kunnen beginnen met het leren waarderen van maatschappelijk initiatief! Taboes zoals uitsluiting moeten bespreekbaar worden. Overheden moeten de ommezwaai maken van subsidiënt naar investeerder en meedenker. Burgers moeten leren dat vraagstukken in het publieke domein niet van de onpersoonlijke overheid of van grote instellingen zijn, maar van ons allemaal. Misschien zouden wij in de toekomst wel aandeelhouders van maatschappelijke vraagstukken moeten worden en mogen wij in ruil voor het toe-eigenen van dit soort vraagstukken minder belasting afdragen.

Kortom, de dialoog over de veranderende maatschappij moet niet gevoerd worden langs de lijn van representatieve democratie versus directe democratie of doe-democratie, maar er moet waardering ontstaan voor burgers die hun eigen problemen willen oplossen. Dat betekent dat de overheid geen monopolie meer heeft op de invulling van het publieke domein.